

Fodor István

A zentai Történelmi Levéltár nemzetközi kapcsolatai 2014 és 2024 között

A zentai Történelmi Levéltárnak a vizsgált időszakot megelőző mintegy három évtizedben jelentős szerepe volt a vajdasági és a magyarországi levéltárak közötti formális és informális kapcsolatok kialakításában.¹ Ebben az időszakban a határon átnyúló együttműködés elsősorban szakmai utak és közös rendezvények szervezésére korlátozódott, a zentai levéltárosok különösen jó kapcsolatot ápoltak a szegedi, a szentesi, valamint a veszprémi kollégákkal.

A magyarországi levéltári rendszer 2012. évi központosítását követően az önállóságot elvesztő megyei levéltárakkal való együttműködés egyre nehezebb lett, s az idő múlásával a zentai levéltár legfontosabb magyarországi partnerévé Budapest Főváros Levéltára (BFL) vált. Ehhez nagyban hozzájárult az is, hogy 2013-ban az intézmény élére dr. Kenyeres István személyében új főigazgatót neveztek ki, aki az első pillanattól kezdve – elődjéhez hasonlóan – nyitott volt a nemzetközi kapcsolatok fejlesztése irányában.

Mivel a BFL Közép-Európa egyik legjelentősebb levéltára, az elmúlt évtizedben a budapesti kollégák útmutatásával a Zentán folyó szakmai munka is magasabb szintre tudott lépni, különösen az állományvédelem és a levéltár-pedagógia területén. Tekintettel arra, hogy Szerbiában továbbra sincs sem közép-, sem egyetemi szintű levéltárosképzés, a lehetőség, hogy a dolgozóink egy fejlettebb intézményben első kézből értesülhetnek a szakma újdonságairól, felbecsülhetetlen értékű. Nagyon fontosak a szakmai tapasztalatcserék során kialakuló személyes kapcsolatok is, mivel ezek az intézmények közti összeköttetése alapját képezik.

Levéltár-pedagógia

Valószínűleg abban minden levéltári szakember egyetért, hogy a levéltárak a legkevésbé ismert kulturális intézmények közé tartoznak, amelyek gyakorlatilag a létrejöttük óta küzdenek azért, hogy megismertessék tevékenységüket a nyilvánossággal.

Ennek a sokszor reménytelennek tűnő harcnak az utóbbi években kiváló eszköze a levéltár-pedagógia. Ezen a viszonylag újnak számító szakterületen az első lépéseket 2016-ban tettük meg dr. Rácz Attila segítségével, aki abban az évben ellátogatott Zentára,

¹ Fodor István: A vajdasági levéltárak nemzetközi kapcsolatai. A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében. Szerk.: Garaczi Imre–Szilágyi István. Veszprém, 2010. (Magyarországtudományi kutatások I.) 357–365.

és két általános iskolában négy levéltár-pedagógiai foglalkozást tartott. Azóta folyamatos az együttműködés és a fejlődés ezen a területen: csak az elmúlt év során öt különböző témában (A zentai csata; Tisza, a folyó, amely összeköt minket; Az íráshordozók története; Az írás története; Zenta történelme) 27 foglalkozást tartottunk, amelyeken több mint 300 általános iskolás tanuló vett részt. Igaz ugyan, hogy a különböző iskolai foglalkozások előkészítése időigényes feladat, és jelentős terhet ró a levéltárosokra, azonban az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az oktatási intézmények és a gyerekek is rendkívül pozitívan fogadják a kezdeményezést.

Állományvédelem

Habár az állományvédelem roppant fontos része a levéltári iratanyag hosszú távú megőrzésének, a szerbiai levéltárakban még ma sincs kellő akarat és/vagy pénz a terület megfelelő mértékű fejlesztésére. Nincs ez másként Zentán sem, azonban az egyszerűbb, kevés anyagi ráfordítással járó konzervációs műveleteket – nem utolsósorban a Budapesten tanultaknak köszönhetően – el tudjuk végezni.

Emellett 2016 novemberében egynapos restaurátorképzést szerveztünk közgyűteményi dolgozók számára. A képzés során a résztvevők megismerkedhettek azokkal az állományvédelmi tevékenységekkel, amelyek az iratanyag biztonságát, fizikai sérüléseinek javítását, illetve az elkerülhetetlen károsodási folyamatok sebességének lassítását szolgálják. Az előadók ez esetben is a BFL munkatársai voltak, s a komoly szakmai tapasztalattal rendelkező, elismert szakemberek előadásain és a restaurátorok által vezetett gyakorlati szakmai bemutatókon keresztül fontos elméleti és gyakorlati tapasztalatokra tehettek szert a résztvevők.

Az Értékeink megmentése – XVII–XX. századi adomány- és kiváltságlevelek restaurálása című pályázatunk keretében intézményünk legjelentősebb, az adomány- és kiváltságlevelek gyűjteményéhez tartozó iratainak szakszerű restaurálása valósult meg. A projekt legfontosabb szakasza, azaz az iratok restaurálása, a BFL szakembereinek (P. Holl Adrien és Szabó Mónika) közreműködésével 2018 augusztusában zajlott Zentán. A tisztítás, helyreállítás után megtörtént az iratok digitalizálása is. Két értékes oklevélünk új tárolódobozt kapott a szakszerűbb tárolás érdekében. A közös munka különösen jó lehetőséget nyújtott munkatársaink számára egy kimondottan gyakorlati szempontú tapasztalatszerzésre. Az iratok restaurálás utáni fotóit egy évvel később egy kültéri kiállítás keretében mutattuk be.

Képzések, rendezvények – a mesterkurzustól a piknikig

Különösen sok hasznos és friss információhoz jutunk a BFL által 2013-ban útjára indított „*Egy a múltunk – őrizzük egy azonképp a jövőnek!*” elnevezésű, évente megrendezett háromnapos továbbképzés során.

Az elmúlt évtizedben rendszeresen megszervezett esemény az utóbbi évek során a Kárpát-medencei levéltárak egyik fontos együttműködési formájává nőtte ki magát,

amelynek keretében lehetőség nyílik az intézmények közötti tapasztalatcserére, s amelyen ma már szinte mindegyik Magyarországgal szomszédos ország szakemberei részt vesznek.

Hasonló célt szolgál a Levéltári Piknik is, amely a BFL által évente megrendezett nyilvános esemény, s amely nagyszerű lehetőséget nyújt a levéltárak számára, hogy bemutatkozzanak a nagyközönség előtt. A rendezvény célja, hogy közelebb hozza az intézményeket az emberekhez, megismertesse velük a levéltári munka sokszínűségét és jelentőségét, miközben változatos programokkal, előadásokkal, koncertekkel várja az érdeklődőket.

Vándorgyűlés(ek) Zentán

Intézményünk dolgozói évtizedek óta meghívást kapnak a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) által szervezett eseményekre. Az elmúlt tíz év folyamatosan fejlődő kapcsolatának eredményeként előbb 2023 őszén a Fiatal Levéltárosok Egyesülete tartotta XIV. őszi táborát Zentán, majd 2024 nyarán a magyar levéltárosok egyik legnagyobb és legjelentősebb éves rendezvényét, a vándorgyűlést is – a szervezet története során először Magyarország határain kívül – Zentán rendezték meg. Az MLE és a zentai levéltár által közösen szervezett háromnapos konferencián több mint 150 magyarországi, illetve nyugat-európai levéltári szakember vett részt.

Határon átnyúló Interreg-IPA projektek

2018 és 2022 között a zentai Történelmi Levéltár egyik legjelentősebb nemzetközi partnere az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark volt. Ebben az időszakban az Interreg-IPA CBC Magyarország–Szerbia program keretében két nagy léptékű projekt valósult meg.

Az első 2018 márciusa és 2020 februárja között zajlott *Élő archívumok – A közös kulturális örökség ereiklyéi* címmel. E projekt legjelentősebb szakmai eredménye a zentai, valamint a kutatásba közvetve bevont szegedi levéltáros kollégák által összeállított cégadatbázis, amely a bácskai Tisza-mente településein működő, a szabadkai királyi törvényszék² által, valamint a Szegeden³ és vonzáskörzetében működő, a szegedi királyi törvényszék által vezetett cégjegyzékbe 1876 és 1920 között bejegyzett cégek adatait tartalmazza.

A projekt során négy publikáció jelent meg. Az első könyv tanulmányai a régió agrártörténelmi múltját mutatják be. A kötet célja, hogy a múzeumi értékek és a történelmi jelentőségű dokumentumok felhasználásával egységes, komplex képet nyújtson a paraszti, mezőgazdasági társadalomról és annak életéről. A második és harmadik kiadvány egyszerű, könnyen áttekinthető táblázatos formában tartalmaz adatokat az adatbázisban szereplő vállalatokról, míg a negyedik, *Cégtörténet* című konkrét esettanulmányokat dolgoz fel. Ebben öt cég iratanyagán keresztül mutatják be a szerzők a dél-alföldi régió,

² A szabadkai Történelmi Levéltár F. 086 jelzetű fondjában található iratanyag alapján.

³ A cégjegyzék könyveit és a kapcsolódó iratokat a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára őrzi a VII.2. számú fondban.

valamint a korszak ipari, gazdasági sajátosságait.⁴ A kutatás eredményeit tudományos konferenciák, kiállítások és könyvbemutatók keretében is az érdeklődők elé tártuk.

A projekt folytatására „Élő archívumok – Emlékezzünk a múltra a közös jövőnkért” elnevezéssel a 2021–2022-es esztendőben került sor: kibővítettük az első körben létrehozott adatbázist, valamint további három könyv is megjelent, két újabb cégregiszter mellett a „Tisza, a folyó amely összeköt” című, konkrét esettanulmányokat tartalmazó kötet.

A projektek során intézményünk kiemelt célja volt, hogy a magyarországi partner múzeumpedagógia területén szerzett tapasztalatát, tudását átvéve elsajátítsuk, hogy miként lehet a tudományos munkákból a nagyközönség számára is vonzó tartalmat kialakítani. Ennek jegyében – a levéltári kutatás mellett – helytörténeti pályázatokat hirdettünk meg középiskolások számára, nyári táborokat szerveztünk, amelyek során a diákok a koruknak megfelelő formában ismerkedhettek meg a közös kulturális gyökereikkel és örökségükkel, valamint nyílt napok, illetve interaktív iskolai műhelymunkák keretében, játékos formában mutatkoztunk be a nagyközönségnek.

Nagyon sokat tanultunk az ópusztaszeri kollégákkal közösen végzett munka során is, s bár a miénkhez hasonló, szerényebb lehetőségekkel rendelkező intézmények számára mind adminisztrációs, mind pedig szakmai szempontból roppant megterhelő a határon átnyúló IPA-projektek lebonyolítása, a két pályázat megvalósításának emberi és szakmai szempontból is egyértelműen pozitív hozadékai vannak.

Együttműködés a Szegedi Tudományegyetemmel

Az elmúlt évtizedben összesen négy olyan kiadványt jegyzett intézményünk, amelynek létrehozásában kulcsszerepet vállaltak a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) szakemberei.

2013 és 2016 között a *Titói Jugoszlávia levéltári forrásai* elnevezésű könyvsorozat negyedik és ötödik kötetének létrehozásában töltöttek be fontos szerepet az egyetem kiváló professzorai, A. Sajti Enikő, Juhász József, Vukman Péter, illetve Hornyák Árpád. Az előbbi kiadvány *A titói rendszer megszilárdulása a Tisza mentén*, utóbbi pedig a *Fejezetek a titói Jugoszlávia korai szakaszából* címet kapta.

Egy évvel később, Zenta első ismert írásos említésének 800. évfordulója alkalmából Almási Tibor történész, az SZTE BTK Történeti Segédtudományok Tanszékének vezetője és Tari László zentai helytörténész által írt tanulmányokból jelentettük meg egy ünnepi kiadványt, majd 2021-ben a zentai csata emléke előtt tisztelegtünk az *Egy nagy háború utolsó csatája* című kötetel. A dr. Papp Sándor által szerkesztett könyv szerzői Bagi Péter Zoltán, Oross András, Cigány István, F. Molnár Mónika, Erhan Afyoncu és Fatih Gürcan.

Mind a kiadványi feladatok terén, mind más levéltári területen e gyümölcsöző kapcsolatok, együttműködések jegyében szeretnénk folytatni munkánkat.

⁴ Az adatbázis, valamint a kiadványok elérhetőek az ipalives.com internetes oldalon. (Utolsó megtekintés: 2025. április 17.)